Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı

Dilek Kızıldağ
dilosoileau@yahoo.com

Yayımlanma Tarihi:
2 Temmuz 2025

İndirilme Tarihi:
24.11.2026

Önerilen Atıf: Kızıldağ, Dilek (2025). Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.9dprz (Erişim Tarihi: 24.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Bu maddede, Alevi-Bektaşilerce önemi büyük olan ve kutsal sayılan, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhının; 30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı, "tekke ve zaviyelerin seddi" kanunuyla tüm diğer tekke ve tarikatlar gibi kapatılması ve sonrasında, takipçileri/mirasçıları olan Bektaşilerin (Babagan ve Çelebiler) ve Alevilerin konum ve tutumları konu edilmiştir. Osmanlı Döneminde heterodoks özelliklerine rağmen Bektaşilik, kuruluşundan 1826'ya, gayrı resmi olarak da 1925'e kadar tekkeler ve dolayısıyla merkez tekke Hacı Bektaş Dergâhı aracılığıyla meşru görülmüş bir tarikattır. Kapatıldığı tarih olan 1925'ten sonra ise meşruiyeti tamamen ortadan kalkmış; heterodoks özellikler gösteren ve hiçbir zaman resmi otoritelerce tanınmamış olan Alevilerle bir anlamda aynı statüye geçmiştir. Ancak tarikat ve dolayısıyla merkez tekke yasal olarak kapatıldıysa da Bektaşilik sona ermemiş, Babalar ve Çelebilerin temsiliyet ve maddiyat rekabetleri son bulmuş, Hacı Bektaş-ı Veli'nin temsiliyeti her iki grupta da Dergah dışında kendi takipçileri arasında "dedebaba" ve "postnişin" makamlarıyla geleneksel anlamda devam etmiştir. Aleviler ise Hacı Bektaş figürünü, kendi kimlik yapılandırma mücadelelerinde değerlendirmişlerdir. Özellikle Dergâhın 1964 yılında müze olarak yeniden açılmasından sonra Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhının merkezi bir ziyaret olma süreci ivme kazanmıştır. Yapılan anma törenleri ve festivallerle Dergâh, Aleviler için bir çekim merkezi olmuş, topluluğun inanç ve ritüellerinin gereklerini yerine getirdikleri, aynı zamanda sosyal, siyasal taleplerini dillendirdikleri bir mekâna evirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aleviler, Babagan, Bektaşi Tarikatı, Bektaşilik, Çelebiler, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bektaş-ı Veli Dergahının Kapatılması

Alevilik ve Bektaşilik: Kavramsal Ayrım

Yan yana getirilmiş bir şekilde görmeye ve duymağa alışık olduğumuz Alevi-Bektaşi söylemi, her ne kadar bir aynılığı veya birlikteliği çağrıştırıyorsa da tarihsel ve sosyal oluşumları itibariyle farklı iki zümreyi niteleyen ve kendi içlerinde de homojen olmayan grupları kategorize eden çatı kavramlardır.

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

Alevilik bilindiği kadarıyla Kızılbaşlığın, 19. yy.'dan itibaren kullanılan ismi iken[i], Bektaşilik; adını Hacı Bektaş-ı Veli'den alan ve onun ölümünden yaklaşık iki yüz sene sonra Pir-î Sâni olarak da adlandırılan Balım Sultan tarafından kurumsallaştırıldığı kabul edilen tarikatın adıdır[ii]. Bektaşiler, temel olarak iki ana kola ayrılır. Bunlardan ilki; kaynağını *Vilayetname'*den alarak Hacı Bektaş'ın mücerred (bekâr)[iii] olduğu iddiasıyla Bektaşiliğin "soy yolu" ile değil de "yola intisap" ve "irşat" esasıyla kazanıldığını savunan, "Babagân/Babalar" olarak da adlandırılan tarikat olarak nitelendirilen gruba dâhil olan Bektaşilerdir. İkincisi ise soylarını Hacı Bektaş-ı Veli'ye dayandıran ve onun "bel evlâdı" oldukları iddiasını taşıyan, kendilerini bu anlamda Bektaşi olarak adlandıran ve hitap ettikleri bazı Alevi zümreleri tarafından da aynı adlandırmayla kabul gören Çelebiler ve onlara bağlı gruplardır.[iv]

Dergâhın Osmanlı Dönemindeki Konumu ve 1826 Kırılması

Kurumsal, yapısal ve yönetimsel olarak farklılıklar gösteren bu zümrelerin, düşünsel ve inançsal olarak birçok müşterek noktaları vardır. Bunlardan birisi, Hacı Bektaş-ı Veli'yi "pir" olarak kabul etmeleridir. Bektaşilerin merkezi, Pirevi olarak da adlandırılan Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhıdır. Babagan ve Çelebi ayrımının temel nedeni olarak beliren Hacı Bektaş'ın evli olup olmadığı ve dolayısıyla soyunun sürüp sürmediği tartışmalarına paralel olarak ortaya çıkan asıl sorun, Dergâhın meşru temsiliyetinin kime ait olduğudur.[v] Babalara göre temsiliyet, Hacı Bektaş-ı Veli'nin vekili demek olan Dedebaba'lıkla, Balım Sultan'ın halifelerinden olan Sersem Ali Dedebaba ile 1551 yılında başlamış ve o günden 1925 yılında dergâhlar kapatılana kadar Hacıbektaş'taki Pirevi'nde devam etmiştir.[vi] Çelebiler ise temsiliyetlerinin meşruluğunu daha erken bir tarihe, Kalender Çelebi'nin ölümünden sonra büyük oğlu İskender Çelebi (1512-1548) ve ondan sonra da küçük kardeşi Yusuf Bâli Çelebi (1516-1568)'nin "postnişin" ve "vakıf mütevellisi" olduğu yıla kadar götürmektedirler.[vii] Hacı Bektaş Dergâhında Babaların ve Çelebilerin ikili yönetimleri, 1826'da Yeniçeri

Ocağı ile birlikte Bektaşi tekkelerinin de kapatılmasına kadar sürmüştür. II. Mahmut yalnızca merkez Hacı Bektaş Dergâhını ibka etmiş (yerinde bırakmış) ancak bu tarihten sonra Dergaha Nakşibendi şeyhler atanmıştır. Böylelikle Dergâhtaki temsiliyet ve iktidar mücadelesine Babalar ve Çelebiler yanında Nakşi şeyhler de dâhil olmuştu.[viii]

1826 yılında Bektaşi tarikatı resmen kapatılsa da Bektaşilik sona ermemiş, Osmanlı yönetimi ile tarikat arasındaki ilişkiler de sürmüştü. Osmanlı yönetimi özellikle Hacı Bektaş Dergâhında özel bir uygulamaya gitmiş, yeni düzenlemelere itaat etmeleri karşılığında Bektaşi temsilcilerinin Dergâhta yaşamalarına izin verilmiş; vakfın gelirleri, Babalar, Çelebiler ve Nakşi şeyhler arasında tanzim edilmişti.[ix] Osmanlı yönetiminin, resmen yasakladığı tarikatla bu şekilde gayri-resmi ilişkilerinin sürmesinin nedeninin, yönetimin Dergâh aracılığıyla Bektaşiler üzerinde kontrolü esnek bir politika ile sağlama isteği olduğu düşünülmektedir.[x] Buna rağmen yönetim, Bektaşi gruplarından herhangi birini resmen tanımamış, atadığı Nakşi şeyhlerle denetimi sağlayarak dengeyi korumak istemiş olmalıdır.

Anadolu Alevilerinin dinsel örgütlenişleri ise Bektaşilerden farklı olarak "ocak" sistemine dayanmaktadır. Ocaklar, bağımsız ve Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır.[xi] Daha çok Doğu Anadolu ve Dersim merkezli bağımsız ocakların temsilcileri olan dedeler, Hacı Bektaş-ı Veli'yi Pir ve Serçeşme kabul edip saygı duymakla birlikte, Çelebilerle dolayısıyla Dergâhla herhangi bir organik bağları yoktur. Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı ocakların dedeleri ise yılın belli zamanlarında Hacı Bektaş'ta bulunan Çelebilerden dedelik görevlerini yapmak üzere icazet alırlar ve Dergâha "kara kazan hakkı" olarak da bilinen parayı vermek suretiyle kendilerine bağlı taliplerine dedelik hizmetinde bulunurlardı.[xii]

Eldeki veriler Alevi ocak-zade dedelerin, 19. yüzyılın başlarından itibaren Çelebilerden icazetname almak ve yenilemek gibi işlemlerin yapılması için Kırşehir'deki Hacı Bektaş Dergâhına yöneldiklerini, bu tarihten itibaren de

Anadolu'daki Alevi cemaatleri açısından Dergâhın bir çekim merkezi haline geldiğini göstermektedir.[xiii]

Şu halde Alevilerin Hacı Bektaş-ı Veli ile olan bağları, onu "pir" olarak tanımaları ve bir kısmının da Çelebiler kanalıyla "ocak" olarak kabul etmelerinden ileri gelmektedir.

Cumhuriyetin Kuruluşu, Mustafa Kemal'in Ziyareti ve Beklentiler

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Alevi ve Bektaşiler açısından pir, ocak, dergah bağlamlarında anlamlarına değindikten sonra Milli Mücadele ve cumhuriyetin ilk dönemlerinde Dergâhın konumuna bakacak olursak: Alevi ve Bektaşilerin Türkiye Cumhuriyeti ile arasındaki ilişkilerin başlangıcı Ulusal Kurtuluş Savaşı zamanına dayanır. Mustafa Kemal, Alevi ve Bektaşileri mücadelenin içerisine almak için Aleviler ve Bektaşilerce önemi büyük olan Hacı Bektaş Dergâhını 23 Aralık 1919'da ziyaret eder.[xiv] Dergâhın ikili yönetiminin farkında olan Mustafa Kemal, hem Çelebi Cemaleddin hem de Babaların temsilcisi Salih Niyazi Dedebaba ile ayrı ayrı görüşür. Görüşmeler sonucu Dergâhın her iki kesiminden maddi manevi tam destek alır.[xv] Dergâh tarafından Anadolu'daki diğer tekkelere ve kendilerine bağlı gruplara gönderilen çağrılarla Milli Mücadelecilere destek istenir. Gönderilen bu çağrılara olumlu yanıtlar gelir ve Alevi ve Bektaşiler Milli mücadelede Mustafa Kemal'in yanında yer alırlar.[xvi] Genel olarak kabul gören bu yargıyı – her ne kadar istisna olarak değerlendirilse de – sarsıcı nitelikte gerek Aleviler gerekse Bektaşiler arasında Milli Mücadele karşıtı eylemlerin de olduğunu belirtmek gerekir.[xvii]

Alevilerin Milli Mücadelede Mustafa Kemal'in yanında yer almalarında Cemaleddin Çelebi'nin bir etkisi de Mustafa Kemal'i "mehdi" ilan etmesidir.[xviii] Bu inanç dışında Mustafa Kemal'in Alevi inancına göre "don değiştirerek" Ali'nin ya da Hacı Bektaş'ın tecellisi olduğu inancı da yaygındı.[xix] Ayrıca Mustafa Kemal'in babasının adının Ali Rıza olması, onun Alevi ya da Bektaşi olduğu inancını arttırarak bir kutsallık atfedilmesine ve bir Bektaşi figürü

şeklinde sunulmasına neden olmuştu.[xx] Bu doğrultuda düşünenler, Mustafa Kemal'in Hacı Bektaş ziyaretini, onun Bektaşiliğiyle ilişkilendirmekte ve kendilerine bu anlamda bir ayrıcalık tanındığını düşünmektedirler. Oysa bu ziyaret, Mustafa Kemal'in Milli Mücadele şartlarında diğer dini toplulukları ziyaretleri ve destek arayışları gibi Alevi ve Bektaşilerin de desteğini almak için yapılmıştı.[xxi]

Alevi ve Bektaşilerin Milli Mücadeleye genel olarak verdikleri destek, savaş bitiminde modern bir toplum yaratma projesi ile yürürlüğe giren sosyal, siyasal ve hukuksal devrimlerde de sürmüştür. Kemalist rejime verilen desteğin en önemli nedenlerinden birisi, cumhuriyetle birlikte Alevilerin "varlık" sorununun ortadan kalkacağına dair inançlarıydı. Laikliğe yönelik tedbirler, hilafetin ve İslami yasamanın kaldırılması (1924), İslâm'ın devlet dini olmaktan çıkarılması gibi gelişmeler Alevilerde, devletin kendilerine karşı tarafsız bir tutum sergileyeceğine dair umutlar vermiş olmalıydı.[xxii]

Osmanlı Dönemi boyunca İslâm dışı görülerek gayrimeşru sayılan Alevilik, Cumhuriyet Döneminde "Türklük" vurgusuyla öne çıkartılmış böylelikle cumhuriyetin milliyetçilik anlayışına entegre edilmeye çalışılmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki döneminde Baha Sait'le başlatılan, Alevi ve Bektaşiliğin – İslâm'ın Arap ve Fars etkisinin dışında – Orta Asya kökenine değinilerek "gerçek din", "gerçek Türklük" olduğu tezleri Cumhuriyet Döneminde de devam etmiştir. Aleviler bir taraftan "Türklüğün özü" kabul edilirken, bir taraftan da Sünni-Hanefi kabul edilen Türklüğün dışında tutulmaktadır.[xxiii] Ayrıca bazı kültürel boyutları modern olarak değerlendirilerek gerici telakki edilen Arap etkisindeki İslâm'a da karşıt bir din şeklinde sunulmasına karşın heterodoks özellikleri ise meşruluğu önündeki engeli oluşturmuştur. Bu muğlak durum Cumhuriyet Döneminde Alevilerle Kemalist rejim arasındaki çelişkili ilişkilerin de başlangıcını temellendirmiştir.[xxiv]

1925 Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Yasası ve

Dergâhın Sonu

Her ne kadar 1928'de İslâm'ın devlet dini olmaktan çıkartılması, siyasal düzenin dinsel olarak meşrulaştırılmasına son verilmesi anlamına geliyorsa da yapılan reformlar bir anlamda dinin devletleştirilmesine yöneliktir. 3 Mart 1924'te Hilafetin kaldırıldığı gün Diyanet İşleri Teşkilatı kurulur. Modern ve üniter olma iddiasındaki Kemalist rejim, her türlü ayrılıkçı unsura kapalı bir toplum yaratma hedefiyle din ve mezhep çoğulluğunu görmezden gelir. Ancak pratikte ise Hanefi-Sünnilik gıyaben resmi din konumuna getirilir. 30 Kasım 1925'te tekke ve zaviyelerin seddiyle tarikatların kapatılması da aslında devletin din üzerindeki tekelini güçlendirmiştir. Alınan bu din karşıtı önlemler İslâm' a karşı bir mücadele değil, Sünniliğin devlet adına sahiplenilerek gericiliği etkisizleştirmeye yönelik çabalar olarak değerlendirilmektedir.[xxv]

Alevi ve Bektaşiler Kurtuluş Savaşında ve sonrasında oluşan genç cumhuriyete büyük oranda destek olsalar da birçoğunun düşündüğü gibi ayrıcalıklı bir yere sahip değillerdir. Yeni rejim Alevileri, ne topluluk ne dini ne de siyasi anlamda özel bir konumda değerlendirmiştir.[xxvi] Hatta bazı çevreler ise yeni rejimin, Alevilere karşı ayrımcılık yaptığını düşünmektedirler. Ancak bu yargıya karşı bazı ılımlı yaklaşımlar; Alevilerin cumhuriyetin siyasal ve bürokratik kadrolarında ve dini örgütlenmelerin dışında tutulmalarının nedenini, Kemalistlerin bilinçli bir tercihinden ziyade, Osmanlı siyasal geleneğinin bir devamı olarak algılanmasına bağlamaktadır. Bu doğrultuda cumhuriyeti kuranların Alevilere karşı özellikle geliştirilmiş bir ayrımcılık yaptıklarının düşünülmediği; ancak Osmanlı geleneği ile radikal bir kopuşu gerçekleştirmek için yeterince çaba harcamadıkları yorumları dile getirilmektedir.[xxvii]

Kemalist rejimin, Alevi ve Bektaşilere ayrıcalık veya ayırımcılık yaptığı tartışmaları bir tarafa bırakılırsa eşit davrandığı bir husus, 30 Kasım 1925 tarihli 677 sayılı tekke ve zaviyelerin seddi kanunuyla tüm diğer tekke ve tarikatlar gibi Bektaşi tekkelerini de kapatmasıydı.[xxviii] Yine aynı

yasanın uzantısı olarak falcı, büyücü, muskacı, üfürükçü gibi unvanların kaldırılmasıyla Alevi ve Bektaşilere ait olan baba, dede, seyit, mürşit, derviş, halife gibi unvanlar da diğerleriyle eş tutularak yasaklanmıştı.[xxix] Bu kanunla birlikte Bektaşi tekkeleri, 1826'dan sonra ikinci defa kapatılmış ancak bu sefer birincisinde yerinde bırakılan merkez tekke Hacı Bektaş Dergahı da bu karardan kurtulamamıştı. Tekke ve zaviyelerin kapatılma gerekçesinde; "devletin temel anlayışı ile tekkeler arasında büyük bir çelişkinin söz konusu olduğu, istikrarlı bir devlet olma yolunda ilerleyen T.C.'nin artık bu tip kurun-ı vüsat (ortaçağ vari) hadise ve müesseselere tahammül edemeyeceği"[xxx] belirtilirken, bu tür kurumların kapatılmasıyla siyasete, cehalete ve taassuba alet olmaları engellenmek istenmiştir.[xxxi] Ancak modern olarak telakki edilen Bektaşiliğin de bu gerekçe ve ithamlardan nasibini almış olması, her ne kadar Bektaşiler arasında ilk başlarda bir şaşkınlık yaratmışsa da çoğu tarafından olumlu karşılanmıştır.[xxxii] Örneğin 1931 yılında Yenigün gazetesinde tarikatın kapatılmasını değerlendiren ve Bektaşi olan Ziya Bey, diğer tarikatlar gibi Bektaşiliğin de lağvedildiğini ancak cumhuriyetin gaye ve ilkelerinin, Bektaşiliğin fikir ve beklentileriyle aynı şey demek olduğu için Bektaşilerin bundan müteessir değil memnun olduklarını dile getirmiştir. Cumhuriyetin ve modern inkılap kanunlarının sosyal hayatta bir özgürlük getireceğini savunan Ziya Bey, tekke ve zaviyelerin kapatılmasını, medeniyetin ve modernliğin bir gereği olarak görüyor ve bundan sonra Bektaşilerin zaten modern olan durumlarını rahatça yaşayabileceklerini belirtiyordu.[xxxiii] Ancak pratik hayatta yaşananlar Ziya Bey'in bu öngörüsünü desteklemiyor. Örneğin görüşme yaptığımız Bektaşi Halife Babası Teoman Güre, tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunuyla Bektaşilerin, daha önce genellikle dergâhlarda icra edilen Meydan'larını,[xxxiv] evlerde yapmaya başladıklarını ancak yasaktan dolayı yaşanan gizlilik ve korku etkisiyle kapı ve pencerelerini sıkı sıkıya kapattıklarını, bu durumun da halk içinde çeşitli iftiralara meal verdiğini belirtiyor.[xxxv] Bektaşi tekkelerinin

kapatılmasına olumlu yaklaşanlardan Bektaşi Halife Babası Turgut Koca ise, 1925'te tekkelerin kapatılmasıyla ayinlerin evlerde düzenlenmesinin yaygınlaştığını ve böylece Bektaşi eğitiminin kadın-çocuk herkese daha kolay ulaşmasının mümkün olduğunu dile getirmiştir.[xxxvi]

Dergâhın Kapatılmasının Topluluklara Etkisi

Bektaşilerde Gizlilik ve Sürdürülme

1925'te Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı kapatılmadan önce Dergâhta Babalar koluna mensup olan dervişler ve babalar ikamet ediyorlardı. Dergâhın manevi ve idari sistemi, evlere ayrılmıştı ve bu evleri babalar temsil ediyordu. Kiler evi Babası aynı zamanda ruhani lider olan Dedebaba idi. Kiler evi Babasından sonra Aşevi Babası, Ekmek evi Babası, Mihman evi Babası, Dedebağı Babası, Hanbağı Babası, Balım evi Babası gelirdi.[xxxvii] Dergâh'ta yapılan ayinler daima bu babalar tarafından yapılır, Çelebiler bu tür işlere karışamazlardı. Mütevelli olan Çelebilerin görevi ise, yoksullara, ziyaretçilere[xxxviii] yemek ve yatacak yer vermek, Pirevi'ndeki yapıların onarılmasını ve bakımının yapılmasını gözetmekti.[xxxix]

Dergâh, maneviyatının yanında aynı zamanda iktisadi bir müesseseydi. 1925'teki tespite göre; Dergâha ait birçok arazi, çiftlik, hayvan ve değirmenler vardı.[xl] Bazı kaynaklar, Dergâh gelirinin yıllık 15 bin altından fazla olduğu, bunun bir kısmının "Evladiye Tevliyet Hissesi" olarak Çelebi'ye verildiği, bir kısmının Dergâhın tamirat işlerinde kullanıldığı, geriye kalanının da babalara verildiği konusunda bilgi verir.[xli] Dergâhlar kapatılmadan hemen önce bir misafirhane yapımı göreviyle Hacı Bektaş Dergâhında bulunan Mimar Hikmet'in anlattıkları da Dergâhın mali işleyişi hakkında bilgiler içerir. Mimar Hikmet, Dergâha ait birçok arazinin olduğunu, bu arazilerin işletilmesinin ve çiftçilik işlerinin Babaların görevi olduğunu belirtiyor. Bunun dışında Dergâhın; her Bektaşi'nin senede bir defa Dergâha verdiği belli miktarda bir para olan nüzûrat ve Bektaşilerin ziyaretleri sırasında bıraktıkları para ve hediyeler olan

zühûrat'lardan elde edilen bir bütçeyle idare edildiğini kaydediyor.[xlii]

1925'teki kapatma kararından sonra Dergâha ait araziler, 1926 yılında örnek bir çiftlik kurma amacıyla Kırşehir Hususi İdaresine verilir.[xliii] Dergâhta bulunan özel eşyalar ise Milli Eğitim Bakanlığı ve Evkaf Genel Müdürlüğü temsilcileri tarafından incelenerek kayıt altına tutulur, buradaki birçok eser önce Ankara'da bulunan bir depoya daha sonra da Etnografya Müzesi'ne nakledilir. Ancak bu nakiller sırasında birçok değerli halı, eşya ve kitap kaybolur.[xliv]

Dergâh kapatıldığı gün, orada ikamet eden Salih Niyazi Dedebaba ve Bektaş Baba Dergâhtan ayrılırlar. Salih Niyazi Dedebaba bu tarihten Türkiye'de bulunduğu 1930 yılına kadar, Arnavutluk'ta da ölüm yılı olan 1941'e kadar Dedebabalık görevini gayri resmi de olsa sürdürmüştür. 1941'den 1960 yılına kadar da Ali Naci Baykal, Dedebabalık görevini yürütmüştür.[xlv] 1925 yılında Bektaşi tarikatının resmen yasaklanması, Bektaşileri yeni duruma uyarlamaya götürmüş, yasaya karşı suç oluşturmamak için gerekli tedbirleri almaya yöneltmiştir.[xlvi] Yâni Bektaşilik bu kanunla da sona ermemiş ancak siyasetten tamamen çekilmişlerse de,[xlvii] dedebabalık makamı ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin postu Dergâh dışında da olsa tarikat Bektaşilerince boş bırakılmamıştır.

Çelebilerde Siyasi Varlık ve Postnişinlik

1925'te Dergâhın kapatılmasının Çelebilere etkisi ise daha farklıdır. Zaten Dergâhta meskun olmayan Çelebiler, ayinlerini de burada yapmıyorlardı. Bir bakıma Dergâhın ayinlerin serbestçe yapılmasına imkan sağlayan imtiyazından yararlanamıyorlardı. Dolayısıyla Dergâh kapatıldıktan sonra tarikat Bektaşilerinin mekan anlamında maruz kaldıkları olumsuzlukları onlar zaten yaşıyorlardı.[xlviii] Çelebilerin geleneksel temsilcilerinden Veliyeddin Ulusoy, dergâhlar kapatıldıktan sonra ailenin çok baskı altında kaldığını, dönemin nahiye müdürü tarafından sık sık baskına uğranıldığını belirtiyor. Ayrıca ocak olarak Anadolu'da

kendilerine bağlı dedelerin, yıllık ziyaretlerini çok zor şartlar altında ve büyük bir gizlilikle özellikle geceleri yaptıklarını, buna rağmen birçok Alevi dedesinin de bu durumdan mağdur olduğunu sakallarının kesildiğini ya da hapse atıldıklarını dile getiriyor. Ulusoy, bu baskıların 1960'lı yıllara kadar sürdüğünü, bu tarihten sonra aile üyelerinin de katkılarıyla açılan Hacı Bektaş Turizm Tanıtma gibi isimlerle kurulan dernek ve örgütlenmelerle yavaş yavaş durumun değiştiğini belirtmektedir.[xlix] Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen Çelebiler, Cumhuriyet Döneminde – 1970'li yıllara kadar – Aleviler arasında kazandıkları soya dayalı nüfuzları ile uzun yıllar Türkiye siyasetinin içinde yer almışlar, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, (Türkiye) Birlik Partisi (TBP) gibi partilerden çok sayıda milletvekili çıkarmışlardır.[l] Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyundan ve adından aldıkları mirasla tarikat Bektaşilerinin aksine siyasette aktif rol oynamış olan Çelebiler de her ne kadar yasal olmasa da Hacı Bektaş'ın halefleri olarak geleneksel anlamda postnişin'liği devam ettirmekteler.

Alevilerde Kimlikleşme Süreci ve Yeni Anlamlar

Aleviler ise yukarıda Ulusoy'un bahsettiği gibi kendilerine bağlı dedelerin Hacı Bektaş Dergâhını yıllık ziyaretleri sırasında yaşadıkları baskı dışında 1925 yılında Bektaşi tekkelerinin ve Hacı Bektaş Dergâhının kapatılmasından doğrudan etkilenmemiş, zaten kendi bünyesinde taşıdığı gizlilik özelliğini 1960'lı yıllara kadar korumuştur. Cumhuriyetin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar gerçekleşen sosyal, siyasal, ekonomik değişim ve dönüşümlerin de etkisiyle Alevilik kamusal alana çıkmış, mevcut gizlilik yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlamıştır. Kimliksel kurguların ve tanınma taleplerinin ortaya çıktığı bu süreçte Aleviler, Hacı Bektaş figürünü dinsel, kültürel, sosyal, siyasal birçok alanda değerlendirmişlerdir.[li] Özellikle 1964 yılında müze olarak yeniden açılan Dergâh, yapılan anma törenleri ve festivallerle birçok Alevi için bir ziyaret merkeziyken bir taraftan da dinsel, sosyal, siyasal taleplerini dile getirdikleri bir merkez konumunu almıştır. Hacıbektaş Kasabası'nın ev sahipliği yaptığı Dergâh, her yıl

yapılan anma törenleri ile aynı zamanda devletin ve çeşitli siyasi partilerin kendi ideolojileri doğrultusunda el attığı ve maniple etmeğe çalıştığı bir mekandır artık.[lii]

Tekke ve zaviyeler, sosyal, siyasal, kültürel, iktisadi birçok işlevinin yanında[liii] ilgili topluluğun dinsel ve inançsal meşruiyetini sağlayan mekânlar olarak da işlev görmüşlerdir. Bu doğrultuda Osmanlı Döneminde heterodoks özelliklerine rağmen Bektaşilik, kuruluşundan 1826'ya, gayrı resmi olarak da 1925'e kadar tekkeler ve dolayısıyla merkez tekke Hacı Bektaş Dergâhı aracılığıyla meşru görülmüş bir tarikattır. Kapatıldığı tarih olan 1925'ten sonra ise meşruiyeti tamamen ortadan kalkmış, heterodoks özellikler gösteren ve hiçbir zaman resmi otoritelerce tanınmamış olan Alevilerle bir anlamda aynı statüye geçmiştir. Ancak tarikat ve dolayısıyla merkez tekke yasal olarak kapatıldıysa da Bektaşilik sona ermemiş, Babalar ve Çelebilerin temsiliyet ve maddiyat rekabetleri son bulmuş, Hacı Bektaş-ı Veli'nin temsiliyeti her iki grupta da Dergah dışında kendi takipçileri arasında "dedebaba" ve "postnişin" makamlarıyla geleneksel anlamda devam etmiştir.

1964'te Müzeleşme ve Kamusal Alanın Dönüşümü

Aleviler ise Hacı Bektaş figürünü, kendi kimlik yapılandırma mücadelelerinde değerlendirmişlerdir. Özellikle Dergâhın 1964 yılında müze olarak yeniden açılmasından sonra Hacı Bektaş Dergâhının merkezi bir ziyaret olma süreci ivme kazanmıştır. Yapılan anma törenleri ve festivallerle Dergâh, Aleviler için bir çekim merkezi olmuş, topluluğun inanç ve ritüellerinin gereklerini yerine getirdikleri, aynı zamanda sosyal, siyasal taleplerini dillendirdikleri bir mekâna evirilmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin yolu ve soyu, mirasçıları olan Babalar ve Çelebiler tarafından – gayri resmi de olsa- sürdürülürken, tarihsel mirasına da Aleviler sahip çıkmıştır. Hatta son günlerde, Alevilerin devletten taleplerine eklenen "Dergâhın asıl sahibi Alevi topluluklarıdır ve asıl sahiplerine teslim edilmelidir" söylemiyle Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhının yeni

sahipliğine de taliplerdir.[liv]

Sonuç

Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı'nın tarihsel serüveni, yalnızca bir inanç mekânının dönüşümünü değil, aynı zamanda Bektaşilik içerisindeki Babalar ve Çelebiler arasındaki temsiliyet mücadelesini, Alevi topluluklarının Dergâhla kurduğu dolaylı ilişkiyi ve devletin dini yapılarla kurduğu mesafeyi görünür kılmaktadır. 1925'teki kapatılma, bu çok katmanlı yapının fiilen sonlandırılması anlamına gelmiş; Babalar, faaliyetlerini özel mekânlara çekerek geleneklerini sürdürebilmiş, Çelebiler ise soya dayalı meşruiyetlerini siyasal düzlemde var kılmaya devam etmişlerdir. Aleviler açısından ise Dergâh, doğrudan kurumsal bir bağdan çok, inançsal düzeyde sahiplenilen ve zamanla kamusal alanda sembolik değeri artan bir merkez haline gelmiştir. 1960'lardan itibaren müzeleşme süreciyle birlikte Dergâh, yalnızca geçmişin bir hatırası değil, aynı zamanda güncel temsil ve aidiyet tartışmalarının da odak noktası haline gelmiş; Alevi toplulukların "asıl sahiplik" iddiaları bu tarihsel arka plana yaslanarak yeniden gündeme taşınmıştır. Bu bağlamda Dergâh, geçmişte olduğu kadar bugün de dinsel, siyasal ve kültürel anlam dünyalarının kesiştiği çok katmanlı bir mekân olmaya devam etmektedir.

Sonnotlar

[i] Bkz. Melikoff, "Bektaşiler Tarikatı ve Hacı Bektaş'a Bağlı Zümreler: Probleme Toplu Bakış". Uyur İdik Uyardılar, s. 21-27.

[ii] Balım Sultan hakkında kesin tarihsel bilgiler bulunmamakla birlikte 1501 yılında II. Beyazit tarafından Dimetoka'da bulunan Seyit Ali Sultan Tekkesinden Hacıbektaş'ta bulunan Pirevi'ne mürşit olarak gönderildiği kaynaklarda belirtilmektedir. Balım Sultan döneminde birçok yenilik yapılır. Mücerredlik müessesesinin de onunla başladığı kabul edilir. Bkz. Baha Sait, "Balım Sultan Erkanı", İttihat ve Terakki'nin Alevilik Bektaşilik Araştırması, s.130,

Birge, Bektaşilik Tarihi, s. 65. Ancak Ulusoy, 1552 yılında Hacı Bektaş Dergahına Sersem Ali Dedebaba'nın atandığını, o tarihten sonra mücerredlik ve Dedebabalık müessesesinin ortaya çıktığını ve tartışma konusu haline geldiğini savunur. Ulusoy, Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu, s. 83. (Mücerredlik tartışmalarının yer aldığı bir örnek için bkz. Ahmedi Cemallettin Çelebi, Müdafa).

[iii] Bkz. Gölpınarlı, Vilayetname, s. 64-65.

[iv] Tarikat Bektaşileri, Bektaşiliğin Babagan-Çelebi ayırımını kabul etmeyip sadece kendilerinin Bektaşi olarak adlandırıldığını ileri sürerken Bektaşiliğin Alevilikten ayrı olduğu vurgusunu da yaparlar (Teoman Güre Halifebaba ile yapılan görüşme kaydından). Çelebiler ise Bektaşiliği Alevilikten ayırmamakta, kendilerini Alevi-Bektaşi olarak adlandırmaktadırlar. (Bkz. Ulusoy, age., s.107. Ayrıca Veliyeddin Ulusoy'la yapılan görüşme kaydından). Literatürde Çelebi-Babagan şeklinde tasnife başvuran örnekler için bkz. Atalay, Bektaşilik ve Edebiyatı, Ayrıca kendisi de Bektaşi Dedebabası olan Noyan, Bektaşilik Alevilik Nedir?, s. 20. Günümüzde birçok araştırmacı aynı tasnifi kullanmakta. Örneğin bkz. Küçük, Kurtuluş Savaş'ında Bektaşiler, s. 28-29.

[v] Örneğin Atalay, Babalar ve Çelebiler arasındaki bu anlaşmazlığın esas nedeninin, çıkar ve baş olma meselesi olduğunu savunur (a.g.e. s. 29). Bir diğer örnek olarak Koşay (1926), I. Cihan Harbi'nden sonra Pirevi'ndeki Dedebaba'nın, Dergah'ta bir misafirhane inşası için hükümete başvurduğunu, Babalara rakip olan Çelebilerin, gölgede kalmamak için misafirhanenin yapımına engel olmak istediğini ancak muvaffak olamadıklarını yazar. Koşay, "Hacı Bektaş Tekyesi", Türkiyat Mecmuası, s. 365.

[vi] Noyan (1963), Dedebabalığın hükümet tarafından tevcih edilen bir görev olmadığını ancak eskiden İstanbul'da bir Dedebaba vekilinin bulunduğunu, bunların Şeyh-ül İslamlık ve devlet makamları ile olan ilişkileri yürüttüğünü belirtirken

(Hacı Bektaş'ta Pirevi ve Diğer Ziyaret Yerleri, s:10), 1551'de Sersem Ali Dedebaba ile başlattığı Dedebaba listesini 1960'ta kendisinin olduğu dönemi de içine alarak verir (1995: 52-53).

[vii] Ulusoy, Hacı Bektaş Dergah'ındaki postnişin ve vakıf mütevelli listesini, Kalender Çelebi'nin oğlu İskender Çelebi'den başlatarak, 1925 Dergah kapatıldığında son postnişin ve mütevelli olan Veliyeddin Efendi'ye kadar vermektedir (s: 82).

[viii] Osmanlı'nın resmi olarak kapattığı bir tarikatla gayri-resmi olarak ilişkilerini sürdürmesinin de delili olarak; Babalar, Çelebiler ve Nakşi şeyleri arasındaki iktidar çekişmesinin devletle olan resmi yazışma belgeleri için bkz. Kılıç, Osmanlıdan Cumhuriyete Sufi Geleneğinin Taşıyıcıları, .s. 49-52.

[ix] Kılıç, a.g.e. s. 52.

Bu dönemde tekke gelirlerinin ilgili birimlere tanzimi şöyleydi: Nakşi şeyhi her yıl vakıf gelirlerinin 4/15'ini yani 7400 kuruşluk pay alırken Babagan dervişlere de aynı miktar öngörülmüştü. Yine vakıf gelirlerinin 4/15'i bir sandıkta toplanarak Dergah'ın gerekli bakım ve onarım masraflarının karşılanması düşünülmüştü. Vakfa gelen paranın geriye kalan yüzde yirmisi ise önce sürgüne gönderilip daha sonra 1833-34 yıllarında affolunan Hamdullah Çelebi'ye ayrılmıştı. Faroqhi, Anadolu'da Bektaşilik, s. 75.

[x] Kılıç, s. 52-53.

[xi] Yaman, Kızılbaş Alevi Ocakları, s. 59.

[xii] Yaman, a.g.e. s. 50

[xiii] Karakaya-Stump, "Irak'taki Bektaşi Tekkeleri", Belleten, s: 719.

Karakaya-Stump, başka bir çalışmasında Alevi ocaklarının Çelebilere bağlanma süreçlerini şöyle verir:

"Kızılbaş'lar arasında Çelebi Bektaşileri'nin girişimleriyle tarikçi-pençeci şeklinde bir ayrım meydana gelmiştir. "Serçeşme Hacı Bektaş'tır" sloganıyla dede ocakları etrafında organize olmuş Kızılbaşların doğrudan Hacı Bektaş Tekkesine bağlanması yönünde çaba sarf eden Bektaşiler, paganlık göstergesidir diye küçümsedikleri, belli ağaçların dalından yapılan ve tarik ya da erkân adıyla anılan çubuğun cem ayinlerinde kullanılmasına son verilmesi ve onun yerine, pençenin yani elin kullanılması yönünde Kızılbaşlara telkinde bulunuyorlardı. Bu girişimlerin sonucunda daha önce tarik kullanan ve dede ocaklarına bağlı bazı Kızılbaş cemaatleri ayinlerinde pençe kullanmaya başlamış ve Hacı Bektaş Tekkesi'ni ocak olarak tanımışlardı." Karakaya-Stump, "Alevilik Hakkındaki 19. yüzyıl Misyoner Kayıtlarına Eleştirel Bir Bakış ve Ali Gako'nun Öyküsü", Folklor/Edebiyat, s. 321.

[xiv] Mustafa Kemal'in Hacı Bektaş Dergah'ını ziyaretini, anılarında farklı ayrıntılar vererek değerlendiren yazılar için bkz. Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, s. 492-495., Önal, Hüsrev Gerede'nin Anıları, s. 148-150., Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, s. 154-156., Lüle, Ali Çavuş, s. 65-67.

[xv] Noyan (1995), ziyaretten sonra Salih Niyazi Dedebaba'nın Dergah'ta bulunan yatak, battaniye, şilte, eşya ve ambarlarda bulunan zahireleri vasıtalara yükleyerek Atatürk'e verdiğini söylerken, Ata, Dergah'ın Mustafa Kemal'e 1800 adet altın verdiğini söylemektedir. Bkz. Alevilerin ilk Siyasal Denemesi: (Türkiye) Birlik Partisi, s. 33 Oysa Kansu, belirtilen bu yardımlardan bahsetmemekte hatta Mustafa Kemal'in Dergah'tan ayrılırken orada bulunan Baba ve hizmet erlerine 50'şer lira para verdiğini yazmaktadır. Bkz. Kansu, a.g.e., s. 496. Bugün Çelebilerin geleneksel temsilcisi olan Veliyeddin Ulusoy ise, kendisiyle yapılan bir röportajda, bu ziyaret sırasında Cemaleddin Çelebi'nin maddi olarak neyi varsa Atatürk'e verdiğini, hatta

Balkan Harbi sırasında ailenin sigortası olarak muhafaza edilen çok kıymetli bir taşın da Çelebi tarafından hiç tereddütsüz Atatürk'e savaş için vermiş olduğunun muhtemel olduğunu söylemektedir. 9 Kasım 2009 tarihli Radikal Gazetesi.

[xvi] Schüler, Türkiye'de Sosyal Demokrasi. Particililk Hemşehrilik Alevilik, s:161., Ata, a,g,e. s.34-35.

[xvii] Özellikle 1920'de Yozgat Çapanoğlu, Sivas'ın Yıldızeli, Tokat'ın Zile bölgelerinde başgösteren ve büyük oranda Kürt ulusalcı motiflerin ağırlık kazandığı ancak Alevi de olan Koçgiri Aşireti İsyanları, genel olan bu kanıyı yani Alevilerin Mustafa Kemal'le koşulsuz ittifak yaptıkları kanısını sarsıcı niteliktedir. (Bu isyanlar konusunda bkz. Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi) Ayrıca Bektaşiler içinde Milli Mücadele karşıtı kişi ve eylemlere örnekler için bkz. Küçük, Kurtuluş Savaşında Bektaşiler.

[xviii] Bardakçı, Cemaleddin Efendi'nin, Mustafa Kemal'i mehdi yâni hakiki kurtarıcı olduğuna dair inancını önce kendi aile fertlerine aşıladığını, sonra da bu inancı kendisine bağlı Aleviler arasında yaymağa başladığını belirtmektedir. Hatta bu telkinlerle 1921'de başgösteren Koçgiri ayaklanmasının batıya doğru Sivas, Tokat, Amasya, Çorum bölgelerine sıçramasına engel olduğunu söylemektedir. Bkz. Alevilik Bektaşilik Ahilik, s. 51-52. Ayrıca tam aksi bir görüş olarak Cemalleddin Çelebi'nin kendisini mehdi ilan ettiğini ve bu durumun, Mustafa Kemal tarafından kendisine bildirilip gerekeni yapması konusunda talimat verdiğini iddia eden Hüsamettin Ertürk için bkz. İki Devrin Perde Arkası, s. 472-474.

[xix] "Don değiştirme" (metamorphose): Alevi inancında ruhun sağken bir biçimden başka bir biçime ya da bir kalıptan başka bir kalıba geçmesi olarak bilinir. Ocak, Babaîler İsyanı, s. 82. Ayrıca Mustafa Kemal'in Aleviler arasında Ali'nin ya da Hacı Bektaş-ı Veli'nin tecellisi olduğu konusu hakkında bkz. Öz, Kurtuluş Savaşında Alevi-

Bektaşiler, s. 15-16.

[xx] Bugün hâla Aleviler ve Bektaşiler arasında bu inanç yaygındır. Küçük, Mustafa Kemal'in Bektaşi oluşu ya da Bektaşi ayinlerine katılmış olduğuna dair sadece Kinross'un "gençliğinde Selanik'te bir Bektaşi ayinine katılmıştı." şeklindeki kaynaksız ifadesinin dışında bir kayıt olmadığını belirtirken Mustafa Kemal'in bir üst sınıf tarikat olan Mevleviliği tercih etmiş olmasını gerçeğe daha yakın bulmaktadır. Küçük, a.g.e. s. 205. Benzer şekilde Mustafa Kemal'in Alevi ya da Bektaşi olduğuna dair spekülasyonlara cevap mahiyetinde bkz. Bahadır, Cumhuriyetin Kuruluş Sürecinde Atatürk ve Aleviler, s. 9-19.

[xxi] Schüler, a.g.e. s. 162, Küçük, a.g.e. s:130. Ayrıca bu ziyaret esnasında heyette bulunan Mazhar Müfit Kansu anılarında, sayıları milyonları bulan Alevilerin ihmal edilemeyeceğini, onları kendi taraflarına çekebilmek için bu ziyaretin gerekli ve mühim olduğunu dile getirmektedir (s. 492).

[xxii] Schüler, a.g.e. s. 162.

[xxiii] Aktürk, "Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler 1920-2007", Doğu Batı, s. 55.

[xxiv] Massicard, Türkiye'den Avrupa'ya Alevi Hareketinin Siyasallaşması, s. 44-45.

[xxv] A.g.y. s. 46

[xxvi] A.g.y. s. 46

[xxvii] Bununla birlikte Birinci Millet Meclisi'nde 6'sı Alevi Kürt toplam 27 Alevi mebus bulunmaktadır. Kırşehir Mebusu aynı zamanda Meclis Başkan Vekili olarak da görev yapan Cemaleddin Çelebi dışında iki Bektaşi Babası da ilk mecliste görev almışlardır. Bu mecliste Alevilerin Türkiye nüfusu içindeki sayısı gözönüne alınırsa düşük bir oranda temsil

edilmişlerdir ki seçilen mebuslar da toprak sahipleri, aşiret reisleri, nüfuzlu dini liderler arasından belirlenmiştir. Bu mebusların seçilme nedenlerinin, Alevi kimliklerinden ziyade belli bir kitleyi peşlerinden getirebilecek potansiyele sahip olamalarından kaynaklanmaktadır (Bkz. Aktürk, a.g.m. s. 53, Massicard, a.g.e. s. 47). Nitekim Kansu anılarında, Cemaleddin Çelebi'nin Birinci Mecliste mebus oluşunu ve Meclis Başkan Vekilliğne getirilmesini "icâbı hâl bunu yaptırmış olsa gerektir" şeklindeki yorumuyla desteklemektedir. Bkz. Kansu, a.g.e. s. 492.

[xxviii] Annemarie Schimmel, Yakup Kadri'nin 1922'de yayımlanan Bektaşi tekkelerinin bozulduğuna dair olumsuzluklar içeren Nur Baba adlı romanının, Mustafa Kemal'in Bektaşi tekkelerinin kapatılmasının gerekliliğine inanmasında belirli bir boyutta etkisi olduğunu düşünmektedir. Schimmel, İslamın Mistik Boyutlaır, s.. 332-333. Ancak bu kişisel yargı kanıtlanabilir nitelikte değildir. Nitekim Mustafa Kemal, tekkeleri kapattıktan sonra Ali Nutki ve Haydar Naki Babaları köşke davet eder. Sohbet sırasında Ali Nutki Baba'ya ; Yakup Kadri'nin romanındaki Nur Baba'nın kendisine itafen yazılıp yazılmadığını sorar. Ali Nutki Baba, kendisinin dost ve muhipleri arasında sade bir hayat geçirdiğini, dergahlar kapatıldıktan sonra da büsbütün sakin bir hayat sürdüğünü belirtir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, Yakup Kadri'yi de köşke çağırır, Yakup Kadri ve Babalarla birlikte sohbet hoş bir şekilde devam eder. Bir süre sonra Ali Nutki Baba'nın Mucur Kaymakamlığına, Haydar Naki Baba'nın da Kadıköy Sebze ve Meyve Hali Müdürlüğüne atandığı duyulur. Bu konuda ayrıntılar için bkz. Borak, Atatürk ve Din, s. 103-105., Öztin, Mustafa Kemal'den Atatürk'e, s. 127-128.

[xxix] Kanunun tam metni için bkz. Kara, Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler, s:362.

[xxx] Kara, a.g.e., s. 269.

[xxxi] Koşay, "Tekke ve Türbeler Kapandıktan Sonra", Güzel

Sanatlar, s. 2.

[xxxii] Bektaşiler arasında Mustafa Kemal'in diğer tarikatleri kapatırken ayırım yapmama adına Bektaşi tarikatını da kapatmağa mecbur kaldığı, ancak bu kararın geçici bir karar olduğu, ömrü yetseydi mutlaka tarikatı tekrar açacağına dair inançlar mevcuttur (Teoman Güre ile yapılan görüşme kaydından). Örneğin Noyan (1995), Mustafa Kemal'in Hatay olaylarından önce İzmir gezisinde eski Denizli mebusu Hüseyin Mazlum Baba'nın oğlu Mümtaz Bababalım'ı Kordon'da kabul ederek Bektaşilik müessesesini yeni şartlara göre, günün ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeni bir tüzük hazırlayarak canlandırmayı teklif ve tebliğ ettiğini ancak araya Hatay olayları ve Atatürk'ün rahatsızlığı girince bu konuyu takip edememiş olduğunu Mümtaz Bababalım'dan dinlediğini kaydetmektedir. Bkz. Noyan (1995), a.g.e. s. 97.

[xxxiii] Ziya, "Bektaşilik", Yenigün, 8 Mart 1931, s. 9.

[xxxiv] Meydan, Bektaşilerin ritüellerini yaptıkları yer ve eyleme verilen isim. Ayrıca bkz. Korkmaz, Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, "meydan" maddesi.

[xxxv] Teoman Güre ile 28 Haziran 2009 tarhinde yaptığımız görüşme kaydından. Güre, aynı görüşmede şu örneği veriyor: "Tekkeler kapatıldıktan sonra Balikesir'de Emine Beyza Hanım'ın evinde bir Bektaşi toplantısı yapılır. Meydan bitmiş, herkes sofrada muhabbet etmekte ve dem almaktadır. Komşular tarafından "bu evde mum söndü yapılıyor" diye ihbar edilen evi jandarma basar ve orada bulunanları karakola alırlar. Yol'a bir zarar gelmesin maksadıyla suçlamaları kabul eden Emine Beyza Hanım, önce umumi sıhhiye'ye gönderilir ve daha sonra tutuklanır. Bu durum ertesi gün "randevüevi basıldı" şeklinde gazetelere manşet olur. Durumu gazetelerden öğrenen Mustafa Kemal, daha önceden tanıştığı Emine Hanımı tanır ve yapılan yanlışlığın düzeltilmesi için talimat verir".

[xxxvi] Turgut Koca'dan aktaran Küçük, a.g.e. s. 196.

[xxxvii] 1826'da Meydan evi babası makamı yasaklanmış olduğundan bu görev Kiler evi babası tarafından yürütülmeye başlanmıştı. Koşay, "Bektaşilik ve Hacı Bektaş Tekkesi", Türk Etnografya Dergisi, s. 25.

[xxxviii] Gerek Çelebiler gerekse Babalar koluna mensup ziyaretçiler Dergah'ta kalamazlar, Dergah'ta yalnızca babalar ve dervişler ikamet ederdi. Koşay, a.g.m. s. 22.

[xxxix] Noyan (1963), a.g.e. s. 10.

[xl] Koşay, a.g.m. s. 22-23.

[xli] Bkz. Bardakçı, Kızılbaşlık Nedir?, s. 16.

[xlii] Mimar Hikmet, "Bektaşilik ve Son Bektaşiler", Türk Yurdu, s. 315.

[xliii] Öztürk, Türk Yenileşme Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, s. 410.

[xliv] Noyan (1963), a.g.e. s. 90-91.

[xlv] Noyan (1995), a.g.e. s. 52-53.

[xlvi] Bektaşilerin tarikat kapatıldıktan sonra yeni duruma uyarlanmaları ve aldıkları tedbirlere, 1998 yılında Mustafa Eke'nin Dedebaba seçilmesiyle ilgili yemin metni oldukça ilginç bir örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle aşağıda metnin tamamı yeralmaktadır. (Koca, Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı, s. 357-359).

İLAN-I ŞAHİKA

Teamülen "Tarikatı Bektaşiye" olarak tersim olunan "Bektaşi Kültür Kurumunu" denetlemeye memur kılınacak, hüviyyeti belirlemeye yetkili olarak, aşağıda, isim, imza ve mühürleri bulunan şahıslar, yine hükümleri T.C. Devleti yasaları muvacehesinde arz ederiz. Öncelikle; 677 sayılı ve 30

Teşrinisani 1341 tarih kabulü ile Resmi Ceride'de 243 sayı ile ve 13.12.1941 tarihiyle neşr yolu ile ilan edilen "Tekke ve zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile bir takım unvanların men ve ilgasına dair" Kanun ve 5438 sayılı ek fıkraların ihtiva ettiği hüküm ve tasarrufun ruhuna biat ve külliyen onay ile;

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Milleti, Bölünmez UNİTER bir bütündür.
Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Paşa (namı diğer ATATÜRK)'nın ruhani ve cismani kimliği, fikir ve görüşleri ve BÜYÜK NUTUK'unda ifade ettiği söz, tavır ve davranışları esastır.
Türkiye Cumhuriyeti Devletinin, Mûkîm Anayasasının ifade ettiği: Devletin, demokratik, laik ve hukuk devleti olma prensibinden taviz verilemez.
Türkiye Cumhuriyeti Devletini oluşturan Türk halkı ve ordusu, bölünmez bir bütündür.

Bektaşi Kültür Kurumunu idare eden DEDEBABA, TÜRKİYE CUMHURİYETİ VATANDAŞI OLMAK ZORUNDADIR.

Aşağıda imza, isim ve mühürleri bulunan Bektaşiye mensubu Halife Baba'lar, yukarıda beyan edilen hükümleri koruma ve kollamaya, şeref ve haysiyetleri üzerine and içerler.

Ezcümle: Ehil ve etkili olmayan kişi veya kurumlarca, Pir emanetlerinin istismarını önlemek amacıyla, aslen (Mücerred) Dedebaba'nın Nasbının icra eyleneceği tarihe kadar, İzmirli Mustafa Eke Halife Baba Erenler, tarafımızdan yetkili kılınmış olup, (Sertarik) olarak, Dedebaba'lık makamına oybirliği ile nasbolunmuştur.

[xlvii] Aslında Bektaşilerin siyasetten çekilme süreçleri, 1826'dan itibaren başlamıştı. Faroqhi, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve birçok mensubunun katledilmesinin Bektaşileri siyasi bir yalnızlığa sürüklediğini, Bektaşilerin bir "ibret-i âmiz" haline getirildiğini belirtmektedir. Bkz. Faroqhi, age. s. 181. Ziya Bey de, II. Mahmut'un Yeniçerilere

ve Bektaşilere indirdiği darbeden sonra Bektaşiliğin, siyasetten çekilip insani ve toplumsal şekle dönüştüğü yorumunu yapmaktadır. Ziya, age. s. 9. Osmanlı dönemi boyunca en azından 1826'ya kadar bir anlamda merkezi devletin himayesinde olan Bektaşiler, geleneksel yapısı gereği muhalefetten uzak, devletin yanında yeralmıştır. Bu tavrını istisnalar olmakla birlikte büyük oranda Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında da korumuştur.

[xlviii] Örneğin Cemaleddin Çelebi, Bektaşilerin Nakşi şeyhlere rağmen ayinlerini rahatça yaptıklarını, kendilerinin ise hükümetin izin vermemesinden dolayı ayinlerini gizli yaptıklarını bunun da halk arasında kendileri hakkında dedikodulara sebep verdiğini söyleyerek şikayette bulunuyordu. Bkz. Bardakçı, Kızılbaşlık Nedir?, s. 48.

[xlix] Veliyeddin Ulusoy ve Hürrem Ulusoy ile yapılan görüşme kaydı (23 Temmuz 2009). Ayrıca bkz.. 9 Kasım 2009 tarihli Radikal Gazetesi.

[l] Ulusoy'ların özellikle (T)BP içerisindeki siyasetleri konusunda bkz. Ata, a.g.e. s. 178-181.

[li] Örneğin 1960'lı yıllarda Hacı Bektaş adını taşıyan birçok dernek kurulmuştu. Hacı Bektaş Kültür ve Dayanışma Derneği, Hacı Bektaş Turizm ve Tanıtma Derneği bunlardan bazılarıdır. Yine bu dönem Ankara'da Hacı Bektaş geceleri düzenlenmiş, adına cem törenleri yapılmıştır. Bkz. Sümer, Hacıbektaş Derneği Bülteni, s. 16-17.

[lii] Bu konuda yapılan bir çalışma için bkz. Salman, Alevi Bektaşi Kimliğinin Kuruluş Sürecinde Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri.

[liii] Tekke ve zaviyelerin bu tür işlevlerine değinilen bir çalışma için bkz. Ocak, "Zaviyeler", Vakıflar Dergisi.

[liv] Bkz. Alevi Çalıştayı Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı Değerlendirme ve Öneri Raporu, s.

47-48.

Kaynakça & İleri Okumalar

Ahmedi Cemalettin Çelebi. 1992. *Müdafa*. Eski yazıdan tercüme eden Nazım Hoca. İstanbul: Özyılmaz Matbaası.

Aktürk, Şener. 2008. "Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler (1920-2007)." *Doğu Batı* 44. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Alevi Çalıştayı Birinci Etap Alevi Örgütleri ve Temsilcileri Toplantısı: Değerlendirme, İstem ve Öneri Raporu. 2009. Ankara.

Ata, Kelime. 2007. *Alevilerin İlk Siyasal Denemesi: (Türkiye) Birlik Partisi*. Ankara: Kelime Yayınevi.

Atalay, Besim. 1991. *Bektaşilik ve Edebiyatı*. 2. bs. İstanbul: Ant Yayınları.

Bahadır, İbrahim. 2002. *Cumhuriyetin Kuruluş Sürecinde Atatürk ve Aleviler*. Ankara: Kalan Yayınları.

Bardakçı, Cemal. 1945. *Kızılbaşlık Nedir?* İstanbul.

Bardakçı, Cemal. 1970. *Alevilik, Bektaşilik, Ahilik*. 4. bs. Ankara.

Birdoğan, Nejat. 1994. *İttihat ve Terakki'nin Alevilik-Bektaşilik Araştırması (Baha Sait Bey)*. İstanbul: Berfin Yayınları.

Birge, John Kingsley. 1991. *Bektaşilik Tarihi*. Çev. Reha Çamuroğlu. İstanbul: Ant Yayınları.

Borak, Sadi. 2004. *Atatürk ve Din*. İstanbul: Kırmızı Beyaz.

Çalışlar, Oral. 2009. "Aleviler Ne İstiyor?" *Radikal*, 9 Kasım.

Ertürk, Hüsamettin. 1996. *İki Devrin Perde Arkası*. İstanbul: Sebil Yayınevi.

Faroqhi, Suraiya. 2003. *Anadolu'da Bektaşilik*. Çev. Nasuh

Barın. İstanbul: Simurg.

Gölpınarlı, Abdülbaki, ed. 1958. *Menâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli (Vilâyetnâme)*. İstanbul.

Kansu, Mazhar Müfit. 1986. *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. Cilt 2, 2. bs. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kara, Mustafa. 1999. *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karakaya-Stump, Ayfer. 2002. "Alevilik Hakkındaki 19. Yüzyıl Misyoner Kayıtlarına Eleştirel Bir Bakış ve Ali Gako'nun Öyküsü." *Folklor/Edebiyat* I/29: 321-337.

Karakaya-Stump, Ayfer. 2007. "Irak'taki Bektaşi Tekkeleri." *Belleten* 71 (261): 719-736.

Kılıç, Rüya. 2009. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sufi Geleneğin Taşıyıcıları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Koca, Şevki. 2000. *Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı*. İstanbul: Nazenin Yayıncılık.

Korkmaz, Esat. 2003. *Ansiklopedik Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Koşay, Hamit Z. 1926. "Hacı Bektaş Tekkesi." *Türkiyat Mecmuası* 2: 351-368.

Koşay, Hamit Z. 1949. "Tekke ve Türbeler Kapandıktan Sonra." *Güzel Sanatlar*.

Koşay, Hamit Z. 1967. "Bektaşilik ve Hacı Bektaş Tekkesi." *Türk Etnografya Dergisi* X: 9-28.

Küçük, Hülya. 2003. *Kurtuluş Savaşında Bektaşiler*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Lüle, Zeynel. 2008. *Ali Çavuş*. İstanbul: Doğan Kitap.

Massicard, Elise. 2007. *Türkiye'den Avrupa'ya Alevi*

Hareketinin Siyasallaşması. Çev. Ali Berktay. İstanbul: İletişim Yayınları.

Melikoff, İrene. 1994. *Uyur İdik Uyardılar*. Çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınevi.

Mimar Hikmet. 1928. "Bektaşilik ve Son Bektaşiler." *Türk Yurdu* 21 (7): 315-320.

Noyan, Bedri. 1963. *Hacı Bektaş'ta Pirevi Ziyaret Yerleri*. İzmir: Ticaret Matbaası.

Noyan, Bedri. 1995. *Bektaşilik Alevilik Nedir?* İstanbul: Ant/Can Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar. 1978. "Zaviyeler." *Vakıflar Dergisi* XII. Ankara.

Ocak, Ahmet Yaşar. 2000. *Babailer İsyanı: Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Önal, Sami. 2002. *Hüsrev Gerede'nin Anıları: Kurtuluş Savaşı, Atatürk ve Devrimler*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Öz, Baki. 1989. *Kurtuluş Savaşında Alevi Bektaşiler*. İstanbul: Can Yayınları.

Öztin, Tahsin. 1981. *Mustafa Kemal'den Atatürk'e*. İstanbul: Hür Yayın.

Öztürk, Nazif. 1995. *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Salman, Meral. 2006. *Müze Duvarlarına Sığmayan Dergâh: Alevi-Bektaşi Kimliğinin Kuruluş Sürecinde Hacı Bektaş Veli Anma Törenleri*. Ankara: Kalan Yayınları.

Şapolyo, Enver Behnan. 1958. *Kemal Atatürk ve Millî Mücadele Tarihi*. 3. bs. İstanbul: Rafet Zaimler Yayınevi.

Schimmel, Annemarie. 2001. *İslam'ın Mistik Boyutları*. Çev.

Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Schüler, Harald. 1999. *Türkiye'de Sosyal Demokrasi: Particilik, Hemşehrilik, Alevilik*. Çev. Yılmaz Tonbul. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sümer, Ali. 1999. "Hacı Bektaş ile İlgili Tarihî Bir Anı." *Hacıbektaş* 46. Ankara.

Türk İstiklal Harbi, Cilt 6: *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921)*. 1974. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.

Ulusoy, A. Celalettin. 1986. *Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşi Yolu*. 2. bs. Ankara: Akademi Matbaası.

Yaman, Ali. 2006. *Kızılbaş Alevi Ocakları*. Ankara: Elips Kitap.

Ziya. 1931. "Bektaşilik." *Yenigün*, 8 Mart.

Kaynak Kişiler

Güre, Teoman İlhami (Bektaşi Halife Babası). 2009. Görüşme kaydı, 28 Haziran. Ankara.

Ulusoy, Veliyettin (Çelebilerin günümüzdeki geleneksel temsilcisi, Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhı postnişini). 2009. Görüşme kaydı, 23 Temmuz. Hacıbektaş.

Ulusoy, Hürrem (1925'te dergâh kapatıldığında son yasal postnişin ve mütevelli olan Veliyeddin Çelebi'nin torunu). 2009. Görüşme kaydı, 23 Temmuz. Hacıbektaş.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi'nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir